

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

**СІМЕЙНІ НАСТАНОВИ, ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ
МОЛОДІ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу 07-231 групи

Спеціальності 053 Психологія

Освітньо-професійної програми

«Психологія»

Діана ШЕВЧУК

Керівник: к.психол.н., доцентка Наталія

ТАВРОВЕЦЬКА

Рецензент: старша викладачка кафедри

педагогіки, психології й освітнього

менеджменту імені проф. Є. Петухова

Ірина ФОМІНА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ МОЛОДІ, ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	
1.1. Поняття, сутність та структура професійної орієнтації, чинники професійної орієнтації молоді.....	6
1.2. Проблеми професійної орієнтації молоді в сучасній Україні.....	10
1.3. Сімейні настанови: поняття та структура, їх вплив на професійний вибір у юнацькому віці.....	15
РОЗДІЛ 2. СІМЕЙНІ НАСТАНОВИ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ	
2.1. Емпірична модель дослідження професійного самовизначення молоді з урахуванням сімейних настанов як чинника.....	26
2.2. Аналіз емпіричного дослідження впливу сімейних настанов на професійні орієнтації молоді.....	32
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40
ДОДАТКИ.....	43

ВСТУП

Актуальність дослідження: розвиток культури на сучасному етапі, безсумнівно, вимагає висококваліфікованого кадрового забезпечення галузі, і провідну роль цьому грає освітня парадигма. Стосовно розвитку системи освіти необхідно вказати на той факт, що, згідно державним освітнім стандартам нового покоління, основним завданням її функціонування є створення комфортних умов для повноцінного та різнобічного гармонійного розвитку особистості учня та її соціалізації. Всі дослідники та фахівці педагогічної галузі сходяться на думці, що успішна соціалізація немислима без визначення людиною свого місця в багатоликому світі існуючих професій та вибору того професійного шляху, який відповідав би внутрішнім потребам і здібностям особистості і в той же час був би затребуваним у суспільстві.

У різних вітчизняних структурних теоріях особистості вказується, що професійний розвиток індивіда відбувається протягом всього життя, а свій остаточний професійний вибір людина робить у досить зрілому віці. Відповідно, професійний вибір, зроблений у молодості, не слід вважати остаточним, проте при цьому саме первісне рішення багато в чому визначає пізнавальний інтерес до освоєння професії у профільному навчальному закладі та надалі – задоволеність професійною діяльністю на етапі первинної соціально-психологічної адаптації на робочому місці.

Сьогодні молоде покоління це в першу чергу майбутнє кожної нації і кожного суспільства, його правильне виховання закладає майбутні основи та перспективи для кожної особи, і саме процес виховання дитини в сім'ї, який є основним і першим для молодої людини, його вплив на формування професійної свідомості та орієнтирів в житті зі сторони сім'ї закладає основу для формування особистості в цілому, що і формує актуальність проведення даного дипломного дослідження.

Теоретична база дослідження: Серед провідних сучасних науковців-психологів, які займалися дослідженням питання професійної орієнтації

молодого покоління, їх методів професійного становлення та формування свідомості в контексті аналізованого питання, слід виділити таких як: А.П. Буржмінський, Л.І. Загородний, І.С. Корнило та інші. Серед провідних зарубіжних науковців, головно американських та європейських, які займалися дослідженням питання професійного становлення молоді, їх професійної орієнтації та методів формування професійної свідомості в молодого покоління, слід виділити таких як: Е.І. Альтман, Дж. Р. Тішоу та низка інших науковців, які зробили значний вклад в розвиток поставленого питання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційна робота написана в межах тематичного плану кафедри психології, факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету «Соціально-психологічні виміри становлення та розвитку особистості» (державний реєстраційний номер 0119 U 101096).

Мета дослідження: є проведення комплексного аналізу професійної орієнтації молоді через психологічні чинники в контексті настанови в сімейному оточенні. Виходячи з поставленої мети, до виконання постають наступні завдання:

- дослідити поняття, сутність та структура професійної орієнтації, чинники професійної орієнтації молоді;
- визначити проблеми професійної орієнтації молоді в сучасній Україні;
- охарактеризувати сімейні настанови: поняття та структура, їх вплив на професійний вибір у юнацькому віці;
- проаналізувати емпіричну модель дослідження професійного самовизначення молоді з урахуванням сімейних настанов як чинника;
- провести аналіз емпіричного дослідження впливу сімейних настанов на професійні орієнтації молоді.

Об'єкт дослідження: сімейні настанови.

Предмет дослідження: сімейні настанови, як чинник професійної орієнтації молоді.

Методи дослідження: для написання даної наукової праці нами було використано метод наукового аналізу, метод інтерпретації результатів та системний метод. Також нами було використано метод науково-методичного дослідження. За допомогою представлених та використаних нами методів, нами було проведено комплексне дослідження та сформовано основні елементи даного наукового дослідження. До емпіричних методів застосовувались: Анкета «Особистий професійний шлях», «Диференціально-діагностичний опитувальник» Е.А Клімов, методика оцінки комунікативних та організаторських схильностей В.В. Синявського та Б.А. Федоришина. Для кількісного аналізу були використані: контент-аналіз, коефіцієнт різниці вираженості ознаки Манна-Уїтні, критерій U, критерій Краскела-Уолліса, односторонній дисперсійний аналіз.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у доповненні теоретичних відомостей, розширення наукових уявлень та розглянуто аспект впливу сімейних настанов на професійні орієнтації молоді.

Практична значущість одержаних результатів полягає в тому, що результати можуть бути використані і знайти застосування в психологічній службі соціальної сфери; результати дослідження можуть бути використанні в оптимізації професійно-психологічного супроводу юнаків.

Апробація роботи. Матеріали кваліфікаційної роботи доповідались на VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (м. Кам'янець-Подільськ, 17 листопада 2022) та друк тез «Сучасні проблеми професійної орієнтації молоді в Україні та перспективи їх вирішення»; на засіданні кафедри психології, Херсонського державного університету (протокол № 3 від 04.10. 2022).

Структура роботи: складається зі вступу, двох розділів, п'яти підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Робота розміщена на 43 сторінках та налічує 27 посилання на бібліографічні джерела.

РОЗДІЛ 1

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ МОЛОДІ, ЯК ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Поняття, сутність та структура професійної орієнтації, чинники професійної орієнтації молоді

Успіх професійного самовизначення учня обумовлений безліччю різних факторів: його моральною та психологічною готовністю до вибору професії, що пов'язано з достатньою поінформованістю людини та її стійкими професійними намірами, адекватною самооцінкою, а також формуванням професійної спрямованості особистості та ін. Проблема професійної орієнтації молоді вивчається вітчизняними та зарубіжними вченими з різних позицій та у всіляких напрямках.

Як спеціальна сфера діяльності, профорієнтація вже має свій сформований тезаурус. Щодо терміну «професійна орієнтація», то найбільш точним є визначення, дане вченим А.П. Буржмінським, засновником і главою наукової школи України, вивчає процес становлення особистості професійно-освітньому просторі: «Це система науково обґрунтованих психолого-педагогічних та медичних заходів, спрямованих на підготовку молоді до вибору професії з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей особистості та потреб суспільства»[2].

В цілому, поняття «професійної орієнтації» пов'язане з низкою суміжних наукових дефініцій, до яких можна віднести професію, оптант та оптацію, професійне самовизначення, становлення та розвиток, професійну спрямованість та придатність. Звертаючись до історії професійної орієнтації, можна виявити, що оцінка професійної діяльності людей практикувалася з найдавніших часів.

Так, наприклад, ще в середині 3-го тис. до н. у Вавилоні влаштовувалися випробування випускників шкіл, де готувалися

переписувачі, а в Китаї приблизно в цей же період вже існувала ціла система перевірки здібностей осіб, які бажають зайняти державні посади.

Початок розвитку інституту професійної орієнтації пов'язують з моментом появи перших профорієнтаційних установ. Перший кабінет професійної орієнтації відкрився в Страсбурзі в 1903 р., а перше бюро по вибору професій – у Бостоні 1908 р. У своїй роботі перші профорієнтаційні служби ґрунтувалися на своєрідній «трьохфакторній моделі» американця Френка Парсонса, згідно якої у претендента виявляли необхідні здібності та психологічні якості, співвідносили їх з вимогами тих чи інших професій, і на підставі цього давали конкретні рекомендації щодо придатності-непридатності до них людини[5].

В Україні її перша установа з профорієнтаційної діяльності – служба з «пришування» роботи – відкрилося 1897 р. Проте ще задовго до появи цієї служби випускалися різні довідники із зазначенням адреси навчальних закладів, правилами прийому, програмами та профілями спеціальностей. Значний інтерес представляє видання «Кенюючий енциклопедист» (1900), у відповідному розділі якого представлені чотири варіанти вибору професії: орієнтація на сімейні традиції, випадково (необдуманно), за покликанням та з розрахунку. Строго кажучи, цей варіант класифікації мотивів вибору професії не втратив своєї актуальності й у час[10].

Профорієнтаційна діяльність як система заходів активізувалася у 20-ті роки. минулого сторіччя. Пізніше, з ініціативи А. Ф. Кларка – фахівця у галузі діагностики сценічного обдарування, – у 1924 р. при Харківському дитячому інституті була створена перша Лабораторія психотехніки та профорієнтації, де проходило обстеження школярів з метою виявлення їх обдарованості та творчих здібностей.

Професором О.П. Болтуновим (ленінградським педагогом та психологом) у цей же період була розроблена система профконсультаційних заходів, яка поєднала діяльність не тільки бюро профконсультацій при біржі праці, а й психологів-педагогів навчальних закладів, яких збиралися

здобувати подальшу освіту випускники шкіл. На кожного випускника складався розгорнутий профконсультаційний висновок, а біржі праці надавали відомості про зайнятість населення. А.П. Болтунів приділяв особливу увагу активності підлітків, їх бажання подолати труднощі адаптації, засвоїти професійний досвід[1].

Сучасна вітчизняна система управління профорієнтацією молоді почала складатися наприкінці 80-х років, коли у різних містах країни повсюдно стали відкриватися профорієнтаційні та консультаційні молодіжні центри, а профорієнтаційна робота у школі була визнана одним з обов'язкових компонентів навчання та виховання старшокласників.

Незважаючи на величезні успіхи та очевидну значимість, профорієнтаційна наука та практика на початку 90-х років знову пережила складний період. Це з непростими соціально-економічними, політичними подіями, які у пострадянської України в першу чергу, стало незрозумілим, який із органів державної влади повинен був прийняти на себе відповідальність за організацію профорієнтаційної роботи, т.к. у видання Міністерства освіти цей функціонал більше не входив. По-друге, законодавство про зайнятість населення затвердило профорієнтаційну роботу з молоддю додатковою послугою, яку могли надавати служби зайнятості населення та комерційні структури на відплатній основі.

На сьогоднішній день орієнтація підростаючого покоління на оволодіння різними професіями, установками на трудову діяльність є стратегічною державною завданням, нагальним соціально-економічним та педагогічною проблемою. Не випадково останні роки у навчальних закладах реалізуються численні проекти профорієнтаційної спрямованості з урахуванням вікових психологічних особливостей дітей та молоді.

Підготовка висококваліфікованих кадрів для роботи у сфері культури, музичного мистецтва та освіти є сьогодні також одним із актуальних завдань. Це пов'язано, насамперед, з впливом молоді з цієї галузі, що зумовлено різними факторами - неprestижне, малооплачуване, складно (враховуючи,

наприклад, тривалий процес професійного становлення музиканта) тощо. Тому необхідно створювати оптимальні умови для професійної підготовки та розвитку фахівців, приділяти першорядну увагу ретельному підходу до професійного самовизначення старшокласників, які мають особистісні передумови для успішної професіоналізації у цій галузі.

Найважливіша особливість проекту «Квиток у майбутнє» – його стовідсоткова практикоорієнтованість з можливістю побудови індивідуальної освітньої траєкторії учня, занурення оптанту у вибране професійне середовище під керівництвом досвідчених наставників, професійні «проби» в умовах практикумів ознайомчого/поглибленого форматів та багато ін. Вважаємо, що освітнім установам сфери культури та мистецтва необхідно активно включатися до системи заходів цього проекту[10]. Це надасть унікальну можливість розширити цільову аудиторію та створити додаткову профорієнтаційну платформу з виявлення та відбору потенційних кадрів – майбутніх фахівців даної галузі.

Процес вибору професії, таким чином, є активним пошуком особистістю свого призначення, яке необхідно розглядати з двох точок зору: з позиції самого суб'єкта, його інтересів, здібностей, можливостей, індивідуальних особливостей і вимог до себе. професія нав'язує людині. Основні труднощі професійного самовизначення молоді пов'язані з недостатнім ступенем самопізнання та поганою орієнтацією у професійному світі.

На процес професійного самовизначення активно впливає ряд чинників, а саме:

- соціально-економічні (моральні та матеріальні стимули до даної професії, престиж, ставлення до людини, яка обрала ту чи іншу професію);
- соціально-психологічні (вплив соціального середовища сім'я, однокласники, близька група);
- психологічні (інтереси та схильності особистості, рівень її інтелектуального та особистісного розвитку);

- індивідуальні психофізіологічні особливості (основні характеристики нервової системи, що виражаються в особливостях різних темпераментів і динаміці психічних процесів при їх прояві в різних видах діяльності) [6; с. 8].

Окреслення основних завдань системно-орієнтованого розвитку готовності випускників до ринку праці Н.А.Побирченко вказує на розвиток економічного мислення та культури партнерської співпраці (на всіх рівнях школи); посередництво теоретичних і методичних основ організації виробничого світу; формування іміджу ділової людини, почуття особистої людської гідності; створення умов для усвідомлення студентами власного професійного вибору та виходу на ринок праці» [31].

1.2. Проблеми професійної орієнтації молоді в сучасній Україні

При виборі професії перетинаються три сфери: здібності людини, наміри і попит на професію. Тому формула вдалого вибору, навички та бажання відповідають потребам ринку праці. Однак простота цієї формули є лише зовнішнім ефектом. Люди змінюються, ринки праці та освіта оновлюються. Головним противником профорієнтаційної роботи стає фактор часу. Завдання дорослої людини – зробити її союзником у виборі життєвого шляху.

Вплив батьків на вибір професії їхніх дітей очевидний. Опитування показало, що для них велике значення мають поради батьків щодо вибору професії та освіти, а також рекомендації школи та вчителів.

Немає батьків, які б не бажали кращого своїм дітям. Вони хвилюються за майбутнє дітей, від усього серця бажають їм щастя, хочуть допомогти у виборі професії. Але батьки можуть помилятися. І ці помилки іноді дуже впливають на долю дітей.

Існують явні помилки - переоцінка здібностей своїх синів і дочок. Здається, батьки мають найширше уявлення про нахили та здібності дітей.

Можна порівняти бажання дітей з їхніми реальними можливостями. І в реальності іноді трапляється так, що батьки не знайшли свого місця в житті, роботі, коханні. І тепер вони намагаються здійснити власну мрію зі своїми дітьми, даючи їм завдання, яке їм самим не доводилося виконувати.

Деякі батьки, проявляючи значну стурбованість щодо «вигідного», «зручного», «безпрограшного» пристрою своїх дітей у дорослому житті, наполягають на тому, що вони повинні мати професію, яку вони вважають шанованою саме тут, а не вибирати деінде. Вони впевнені, що як батьки як ніхто інший знають, що потрібно їхній дитині, що для неї краще. І вони часто помиляються, діючи всупереч його справжнім інтересам. Батьки намагаються будь-якою ціною досягти заповітної мети, іноді змушуючи дитину відмовитися від «свого» вибору. І коли вони можуть переконати, у більшості випадків результат буде таким самим, тому що вони не досягли успіху.

Проблема професійної орієнтації молоді у нашій країні, як показує аналіз, має дві сторони. З одного боку, це – система заходів для створення умов, які забезпечують молоді вільний та усвідомлений вибір спеціальності, має відповідну структурну складову. Елементами цієї структури є: професійне інформування, професійне консультування, професійний відбір та вже безпосередньо – саме працевлаштування та адаптація за місцем роботи. Друга сторона має соціальну спрямованість [18].

Вибір професії молодою людиною, як прийнято вважати, відштовхується від трьох точок: хочу, можу, треба. Принцип перший: людина сама, вправі вирішувати якою, діяльністю він хоче займатися, таким чином, перший доданок можна звести до питання, що задається людиною самому для себе: «Чого хочу?». Доданок другий зводиться до питання, яке має ставити собі самовизначається особистість: «Що я можу?». І третє доданок з'являється з урахуванням потреби суспільства та визначається наповнюваністю ринку праці. Людина, вибираючи професію має чітко розуміти кому це потрібно.

Зона збігу всіх трьох складових та існує зона оптимального вибору професії. За існуючою оцінкою більшості вчених та практиків «вже понад два десятки років ця система в нашій країні розбалансована і зовсім не відповідає сучасним вимогам». Виражається це у невідповідність потреб ринку в спеціалістів певного профілю та рівня підготовки та контингент пропонуваніх вузами випускників.

Зумовлено це тим, що за різкої зміни характеру економічного ладу нашій країні в повному обсязі громадські структури можуть швидко реорганізуватися та підлаштовуватися під нові умови. Слід зазначити, що виникнення даної проблеми не є показником не тільки повільної роботи структур влади. Зміна суспільного та економічного ладу в країні була глобальною та революційною. І за такої схеми, як ми розуміємо неможливо в найкоротший термін шляхом реформ провести зміни у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Вітчизняна система початкового та середнього професійного освіти, та підготовки пройшла складний історичний шлях становлення – від розрізнених майстерень та ремісничих шкіл до мережі фабрично-заводських училищ і далі, до повноцінної системи професійно-технічних училищ та технікумів.

При цьому на всіх етапах розвитку системи початкового професійного та середнього професійної освіти формувалася в відповідно до соціально-економічної ситуації в країні, забезпечуючи у різні періоди історичного розвитку держави кваліфікованими робочими кадрами та фахівцями середньої ланки реальний сектор економіки та соціальну сферу. І сьогодні це залишається одним із найважливіших завдань.

Але поряд із цим з кожним днем стає все більш важливим завданням підвищення рівня підготовки випускників ВНЗ, її рішення лягає на освітню установу, разом із державними структурами. Ефективність цієї роботи пов'язана з тим, що її необхідно починати ще в той момент, коли молодий людина стоїть перед вибором професії, навчального закладу є потенційним абітурієнтом.

Під профорієнтаційною діяльністю вузів, мається на увазі робота (система заходів), спрямована орієнтування абітурієнтів у виборі професії. Ця система покликана враховувати, як індивідуальні особистісні особливості молодого людини, так і потреби ринку праці в спеціалістів на сьогоднішній день. Саме для реалізації цієї мети було прийнято Державна програма України «Розвиток освіти» на 2016-2025 роки. Основну мету державної молодіжної політики можна визначити, як створення умов для успішної соціалізації та ефективної самореалізації молоді, розвиток її потенціалу та його використання на користь інноваційного соціально-орієнтованого розвитку.

Головною метою державної програми є забезпечення якісної освіти громадян України, рівень якості якого винен відповідати вимогам стрімко мінливої економіки. У контексті цієї мети визначаються завдання.

Першим завданням є формування гнучкої та підзвітної суспільству системи безперервної освіти, що розвиває людський потенціал, системи, здатної забезпечити як поточні, так і перспективні потреби соціально-економічного розвитку України.

Здійснюватися це має за допомогою зміни структури системи освіти, яка має створити громадянам можливість здобуття безперервної освіти. Це і формування мережі провідних вузів, стимулюючих модернізацію системи в цілому, та розвиток структури професійної освіти та розширення участі роботодавців у процесі розвитку професійної освіти та постійна модернізація методів сучасного навчання.

Друге завдання можна визначити, як вдосконалення механізму доступності шкільної та додаткової освіти, незалежно від місця проживання, соціального статусу, стану здоров'я. Повинні вдосконалитися та створюватися сучасніші умови навчання. Важливе місце приділяється мережному взаємодії середніх та вищих навчальних закладів [18].

Як третє завдання можна виділити, як неодмінна умова, вдосконалення освітніх програм, для виведення якості освіти на сучасний рівень

Здійснюватися це буде шляхом стимулювання якісної праці педагогічних працівників, впровадження сучасних стандартів загальної освіти.

Четверте завдання визначається як створення сучасної системи оцінки якості освіти на основі принципів відкритості, об'єктивності, прозорості, громадсько-професійної участі. Реалізація Завдання передбачає розробку та впровадження системи оцінки якості освіти.

П'яте завдання – створення ефективної системи самореалізації молоді, розвитку потенціалу молоді. Саме п'яте завдання державної програми прямо перегукується з темою цієї роботи. Система профорієнтаційної роботи та спрямована на рішення проблеми самовизначення та самореалізації молоді. Будь-який вищий навчальний заклад проводить постійну роботу з реалізації завдань у сфері підвищення конкурентоспроможності свого навчального заклади ринку освітніх послуг. Для приклад розглянемо практику роботи деяких вузів у цьому напрямку.

Основну мету профорієнтаційної роботи цей навчальний заклад визначає, як формування у молоді спрямованості на незаперечність професійного самовизначення. Відбуватися це повинно шляхом вироблення спонукальних дій до активного пошуку. У учнів середніх навчальних закладів має бути вироблений чіткий рефлекс у сфері важливості професійного самовизначення.

Здійснюється це шляхом вироблення спонукальних процесів до пошуку та вибору, а найголовніше, самостійного ухвалення рішення у плані професійної орієнтації у молоді людини має бути сформований інтерес до аграрних професій, до розробки та вирішення аграрних проблем, бажання брати участь у системі відродження села. Потенційні абітурієнти повинні розуміти перспективність та важливість проблеми розвитку певного сектору та мати живий інтерес до докладання своїх сил у цьому напрямку діяльності.

Систему профорієнтаційної роботи університету можна розділити на два напрямки. Як і у загальній системі це пасивна та активна гілка. До пасивного напрямку можна віднести організацію лекторіїв, розмов про

спрямованість професійного навчання, оформлення інформаційних стендів, випуск іншої рекламної друкованої продукції.

Силами викладацького та студентського складу регулярно проводяться «дні відкритих дверей», поширюється надрукована реклама про вуз. Викладачі виступають у ЗМІ, доводячи потенційних абітурієнтів та їх батьків інформацію про цей навчальний заклад. Ведеться постійна робота з організації спортивних секцій, наукових таборів, клубів та гуртків з метою залучення до них учнів середніх навчальних закладів. Організована регулярна консультаційна робота щодо пропаганди освітніх послуг, що пропонуються вузом, для чого залучаються представники ЗМІ. Для школярів організовуються олімпіади з різних предметів.

Наголос у профорієнтаційній роботі робиться на залучення викладацького складу та студентів до заходів розроблених університетом з професійної орієнтації молоді. Освітні потреби абітурієнтів повинні бути приведені у повну відповідність до потреб ринку праці та особистісних особливостей та прагнень молодого людини. Це забезпечується організацією щільної взаємодії із середніми навчальними закладами, що допомагає, наприклад, сформувати контингент студентів ще в період довузівської підготовки. Виробляються постійні маркетингові дослідження для формування студентського контингенту ВНЗ. Велика увага приділяється налагодженню міцних контактів з викладачами шкіл, середніх професійних навчальних закладів, а також підприємств, які виступають як потенційні роботодавці.

І далі здійснюється індивідуальна робота з університетом, який найбільше зацікавив абітурієнтами. Для цієї ж мети були створені: Багатопрофільний відкритий ліцей, профільні табори, підготовчі курси, Мала комп'ютерна академія. Діяльність здійснювалася під гаслом: «До успіху у навчанні, кар'єрі, житті – зі шкільної лави».

1.3. Сімейні настанови: поняття та структура, їх вплив на професійний вибір у юнацькому віці

Аналіз психологічних проблем майже завжди повертає клієнта на тему дитинства, взаємин із батьками, їх відносин. Емоційний контакт, поведінка і ставлення до дитини визначається батьківськими установками, які, засвоюючись, надають подальший вплив на перебіг дорослого життя, у тому числі шлюбних взаємин та вибору партнера. Незважаючи на велику кількість досліджень, у суспільстві досі спостерігається певна психологічна непоінформованість про причинно-наслідкові психологічні зв'язки проблем, що виходять із дитячого досвіду. Тому нині настільки потрібна їх популяризація.

Найбільш відомим у цій галузі є вивчення Д.Н. Узнадзе, який наголошував на невідомості мотивів та вчинків особистості. Пояснювальним поняттям у його теорії стало поняття настанова, яку він визначив, як невідому готовність суб'єкта до сприйняття майбутніх подій та дій у певному напрямі та яка є основою доцільної виборчої активності людини. Представники його школи розглядали установку як готовність, яка визначається взаємодією конкретної потреби та ситуацією її задоволення. Виділили такі ознаки установок, як інтенсивність позитивного чи негативного афекту, тобто відношення до якогось психологічного об'єкта, її латентність чи недоступність прямого спостереження [9].

Виходячи саме з цих ознак, установка вимірюється на підставі вербальних самозвітів опитуваних, які є нічим іншим, як узагальненою оцінкою особистістю власного відчуття схильності чи несхильності до конкретного об'єкту. Тобто установка – це міра почуттів, спричинених конкретним об'єктом. Численні дослідження дозволили у структурі установки виділити когнітивний (пізнавальний), афективний (емоційний) та поведінковий (конативний) компоненти. Таким чином, установку розглядають одночасно як знання суб'єкта про предмет, його відношення, як

емоційну оцінку та певний намір – програму дій щодо конкретного об'єкту. Існують близькі, але не тотожні по змісту поняття: аттїюд, соціальна установка, ціннісні орієнтації та ін Аттїюд (від англ. Attitude – ставлення, установка) – визначено Л. Ланге, як попереднє поведінці внутрішній стан готовності людини до дії.

Формується на основі досвіду, розгортається на усвідомленому та несвідомому рівні та здійснює регулятивну функцію щодо поведінки індивіда. Визначає стійкий, послідовний, цілеспрямований характер поведінки у ситуаціях, що змінюються; звільняє суб'єкт від необхідності приймати рішення та довільно контролювати поведінка у стандартних ситуаціях; може виступати фактором, що зумовлює інертність дії та гальмує пристосованість до нових ситуацій, які потребують зміни програми поведінки. Виділяють три рівні - рівні смислових, цільових та операційних аттїюдів.

Сенсові аттїюди допомагають сприймати систему норм та цінностей у групі, зберігати цілісність поведінки особистості ситуаціях конфлікту, визначати лінію поведінки індивіда і тому подібне[10]. Цільові аттїюди обумовлені цілями та визначають стійкість перебігу певної дії людини. Операційні аттїюди проявляються у стереотипності мислення, конформну поведінку особистості і т.д.

Вплив батьків на професійний вибір абїтурїента є складним психологічним феноменом, зміст якого в кожній конкретній ситуації конкретизується за допомогою однієї з можливих теоретичних моделей: «професійний вибір в юнацькому віці відбувається під впливом професійного прикладу батьків», «професійний вибір в юнацькому віці відбувається під впливом батьківських настанов», «професійний вибір в юнацькому віці відбувається під впливом поєднання професійного прикладу та настанов батьків», «професійний вибір в юнацькому віці відбувається автономно, без урахування професійного прикладу та настанов батьків», «дитина в юнацькому віці зазнає труднощів у здійсненні професійного вибору». Перші

три моделі розглядаються як результат впливу батьків, останні дві – як результат порушення впливу батьків на професійний вибір в юнацькому віці.

У розумінні В. Томаса та Ф. Знанецького соціальна установка означає певний психічний стан переживання індивідом цінності, значення чи сенсу соціального об'єкта. Вона є елементом структури особистості та водночас елементом соціальної структури. Автори вважають атітюд близьким до колективних уявлень. Відмінним є погляд Г. Олпорта, виходячи з визначення якого, соціальна установка є суто індивідуальним освітою. Г. Олпорт визначав її як стан психонервової готовності індивіда до реакції на всі об'єкти чи ситуації, з якими він пов'язаний. Отже, здійснюючи цілеспрямоване та динамічне вплив на поведінку, встановлення завжди залишається залежним від минулого досвіду.

Цікавим є дослідження Р. Лап'єра[25] та його, так званого парадоксу, яке було сконцентровано на проблемі взаємозв'язку між атітюдями та реальною поведінкою. Результати його експерименту приводять до висновку, що вербальні відповіді є нічим іншим, як вербалізованою реакцією на символічну ситуацію, що відрізняється від реальної ситуації взаємодії. Невідповідність між установкою (Вербальною поведінкою) і реальною поведінкою - дослідник пояснював тим, що характер відповіді залежить від ситуації, в якій знаходиться піддослідний індивід.

Було зафіксовано три типи ситуацій: знеособлена ситуація (така ситуація диктує однакову поведінку), частково особистий контакт (у цьому випадку відповіді будуть дещо різноманітніше - від згоди до пошуків аргументів для відмови); безпосередня взаємодія (особистісна ситуація), коли відповіді стануть майже одноманітними (переважно згоду). Тобто, прямий зв'язок між установкою та поведінкою немає. Тому були знайдені інші змінні, серед них можна виділити норми, прийняті групи, вплив референтної групи, риси особистості, які детерміновані досвідом взаємодії з батьками. Тобто існує й установка, і те, що впливає її реалізацію – зовнішні чинники.

Подібні уявлення М. Рокича[25], який вважає, що аттитюди фіксують не спосіб поведінки чи стану, а уявлення про певний предмет чи ситуацію. І ці уявлення описують об'єкт чи ситуацію як справжню або помилкову, оцінюють їх як бажані або небажані, добрі чи погані. Він один із перших, хто виділив два типи аттитюдів: «до об'єкта» та «до ситуації». Зокрема М. Фішбейн розглядав установку як схильність індивіда до реакції, засвоєну у процесі навчання.

Дослідник виділив протилежний зв'язок - вплив поведінки на установку, яка в цьому сенсі Дуже втрачає свій соціальний сенс і перетворюється на індивідуальну поведінкову реакцію, засвоєну за відомою схемою "стимул-реакція". Він також запропонував типологію аттитюдів, поділяючи їх на аттитюди до дії та аттитюди до об'єкта. Нормативним фактором, що регулює дію аттитюдів на реальну поведінку, вважає вплив соціального оточення.

У концепції В. Ядова є дуже близьке за змістом поняття – диспозиція, яка розглядається як комплекс схильностей, готовності до певного сприйняття умов діяльності та до певної поведінки у цих умовах. Ця концепція оцінює диспозиції особистості як ієрархічно організовану систему з кількома рівнями, які є результатом усього попереднього досвіду та впливу соціальних умов

У ній вищі рівні здійснюють загальну саморегуляцію поведінки, нижні – є відносно самостійними, вони забезпечують адаптацію особистості конкретних мінливих обставин. Перший (найнижчий) – утворюють елементарні фіксовані установки, без модальності (переживання «за» або «проти») та когнітивних компонентів. Другий – становлять соціальні фіксовані установки, або аттитюди. Третій – ґрунтується на базових соціальних установках чи загальній спрямованості інтересів особи на конкретну сферу соціальної активності. Четвертий (вищий) – позначається системою орієнтацій на цілі життєдіяльності та засоби досягнення цих цілей.

Отже, установки завжди виходять із попереднього досвіду, а їх прояв визначається умовами середовища, в якому знаходиться індивід. Всі ми родом із дитинства, тому установки виявляються сформованими під впливом батьків. Батьківські установки – це певний погляд на власну роль у батьківстві та материнстві, заснований на когнітивному, емоційному та поведінковому компонентах. Як правило, під ними розуміється система емоційного відношення до дитини, сприйняття дитини батьками та способів поведінки з нею.

На думку Е. Берна через батьківські настанови формується життєвий та професійний сценарій, приписи щодо свого статі та шлюбу, а також вибору партнера. Як зазначає Е. Еріксон, батьківські установки можуть обмежувати дитину, перешкоджати її розвитку, прояву щирості та творчого початку. Є.Г. Ейдемільер та В.В. Юстіцкіс підкреслюють, що більшість сценаріїв людина вибирає з батьківської сім'ї, наслідуючи моделі поведінки через постійне сприйняття установок чи батьківських інструкцій.

Батьківські установки та очікування, на думку Р.В. Овчарової включають три рівні: 1) «ми – батьки» (репродуктивні установки подружжя в аспекті їхніх стосунків); 2) «ми – батьки нашої дитини» (установки у дитячо-батьківських відносинах); 3) "це - наша дитина" (установки та очікування щодо дитини/дітей) [7, с.101].

В.В. Бойко розглядає три складові репродуктивної установки:

- 1) поведінковий елемент установки, виражений реальною репродуктивною поведінкою та планованою репродуктивною поведінкою;
- 2) емоційно-оцінний аспект, що є сукупністю поглядів, думок, позицій людини щодо чисельності власної сім'ї;
- 3) когнітивний елемент установки, що стосується тих сторін суджень та поведінки, які обумовлені наявністю певних знань про об'єкт, по відношенню до яких проявляється установка [22, с. 23-36].

Л.І. Савінов вважає, що на формування репродуктивної установки впливає ціла низка умов: спосіб життя сім'ї, поширені в суспільстві і

особливо серед найближчого оточення типові норми щодо кількості дітей; спосіб життя батьківської сім'ї та кількість дітей в родині; встановлення кожного з подружжя на кількість і стать дітей, дітей як помічників та підтримки в старості, на продовження свого роду, сім'ї, прізвища, на самореалізацію у дітей і т. д [22].

Другий рівень реалізується у стилі виховання. Сюди входять установки подружжя, обумовлені їх виховними уподобаннями, поглядами на батьківську роль, вибором тієї чи іншої системи покарань та заохочень, гнучкістю у спілкуванні, ставленням до ініціативності дитини тощо.

Третій рівень стосується безпосередньо образу самої дитини, створеної батьками, вона тісно пов'язаний із задоволеністю батьківської участю. Саме на цьому рівні відбувається постійне зіставлення (усвідомлене чи неусвідомлене) ідеального образу дитини з об'єктивною реальністю. Результат такого зіставлення виявляється у батьківському відношенні, що має на його відчутний вплив.

А.С. Співаковська виділяє вісім типів батьківського кохання, які відображають ставлення батьків до дітей і є установками: дієве кохання (симпатія, повага, близькість); відсторонене кохання (симпатія, повага, проте, велика дистанція у спілкуванні); дієва жалість (симпатія, близькість, проте відсутність поваги); відторгнення (апатія, неповага, велика дистанція у спілкуванні); презирство (антипатія, неповага та мала дистанція у спілкуванні); переслідування (антипатія, повага, близькість); відмова (Антипатія, повага, велика дистанція); поблажливе відторгнення (симпатія, неповага, велика дистанція) [12, с. 55-65].

А.Є. Лічко та Е. Г. Ейдемільер запропонована широка класифікація стилів сімейного виховання, що є по суті способом передачі батьківських установок:

1. Гіпопротекція: брак опіки та контролю за поведінкою доходить іноді до повної бездоглядності; частіше проявляється як брак уваги та турботи до фізичного та духовного благополуччя дитини, справ, інтересів, тривоги.

Прихована гіпопротекція спостерігається при формально-присутньому контролі, реальній нестачі тепла та турботи, невключення в життя дитини. В основі цього типу психопатичного розвитку дитини може лежати фрустрація потреби у коханні та приладдя, емоційне відкидання дитини, невключення їх у сімейну спільність.

2. Домінуюча гіперпротекція: загострене увага та турбота про дитину поєднується з дріб'язковим контролем, великою кількістю обмежень та заборон, посилює несамостійність, безініціативність, нерішучість, невміння постояти за себе. Таке ставлення батьків викликає почуття протесту проти неповаги до його "Я".

3. Потураюча гіперпротекція: виховання на кшталт «кумир сім'ї», потурання всім бажанням дитини, надмірне заступництво і обожнення, непомірно високий рівень домагань до дитини, нестримне прагнення лідерства, яке поєднується з недостатньою завзятістю та розрахунком на власні ресурси.

4. Емоційне заперечення: ігнорування потреб дитини, нерідко жорстоке поводження з нею. Приховане емоційне відкидання проявляється у глобальному невдоволенні дитиною, постійному відчутті батьків, що він не «той», не такий". Іноді воно маскується перебільшеною турботою та увагою, але видає себе роздратуванням, недостатньою щирістю у спілкуванні, несвідомим прагненням уникнути тісних контактів, а при нагоді звільнитися від «тягаря». Емоційне відкидання однаково згубно всім дітям [12, с. 55-65].

Встановлення батьків на виховання дітей В.С. Трохтій визначаються як готовність діяти тим чи іншим чином. Кожен із подружжя не тільки відображає дійсність, але та емоційно переживає її, осмислює та здійснює певні дії для засвоєння їх вимог у психіці дитини. Батьківські установки з погляду Р.В. Овчарової є одним із компонентів інтегральної психологічної структури батьківства і включають когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти.

Когнітивний аспект стосується знань та уявлень про репродуктивну норму суспільства, про розподіл батьківських ролей, він також включає реальний та ідеальний образ дитини. Емоційний компонент є сукупність поглядів, суджень, оцінок, а також домінуючий емоційний фон з реалізації батьківських установок та очікувань. Поведінковий аспект батьківських установок реалізується у репродуктивній поведінці у взаєминах партнерів, щодо батьків та стилі сімейного виховання.

У структурі батьківства автор виділяє батьківську позицію, як систему батьківських установок, очікувань та стосунків батьків до дитини. В основі батьківської позиції як вважає А.С. Співаковська лежить свідомо та несвідомо оцінка дитини. Важливим аспектом є вплив материнських установок на психічний розвиток дітей. За думку Д. Винникота, наука материнства виходить із власного досвіду на етапі новонародженості.

Становлення батьківської поведінки та установок закладається задовго до народження дитини. С. Фанти, М. Марконе, Д. Майєрс вважають, що початок розвитку майбутнього ставлення матері до дитини закладається внутрішньоутробно на основі перших емоційних конфліктів матері з плодом та у дитячому віці. С. Броді виділила чотири типи материнських стосунків до дитини.

Матері першого типу легко та органічно пристосовуються до потреб дитини.

Матері другого типу свідомо намагаються пристосуватися до дитини.

Матері третього типу не виявляють інтересу до дитини, керуючись лише почуттям боргу.

Матері четвертого типу непослідовні і суперечливі, погано розуміють потреби дитини.

Є.Ю. Печніковим та Н.А. Цветковій було проведено дослідження з вагітними жінками та їх чоловіками щодо виявлення ефективних та неефективних неусвідомлюваних установок, а також основних детермінант, взятих партнерами з них батьківських сімей [2]. Було зроблено висновок про

їхній суттєвий вплив на актуальний стан свідомості та як наслідок можливість чи неможливість успішного зачаття та виношування дитини.

Щоб здійснити дослідження установок батьків з питання про професійне самовизначення школярів, є необхідність визначити набір емпіричних індикаторів для їх оцінки.

Основними з них є наявність знань старшого покоління про професійних інтересах учнів, у тому числі і до робітничих професій; наявність уявлень батьків і матерів щодо змістовних мотивів вибору дитиною майбутньої професії; наявність знань батьків учнів про умови майбутньої професійної діяльності дітей; ставлення мам і тат до практичного досвіду трудової діяльності школярів; наявність бажання сприяти професійному зростанню дитини у процесі освоєння ним обраної професії; наявність уявлень батьків і матерів щодо можливостей школи професійної орієнтації учнів.

П.А. Сорокін виділяє професійну приналежність, як і сімейну, як ознаки утворення спільності. Сім'ю соціолог вважає основою суспільної структури, бачить у ній государственно-образующее початок. Якщо сім'я патріархальна, вона формує особистість залежну, безвільну, цілком орієнтовану на громаду. Квазіпатріархальна сім'я дозволяє дитині піти від будинку для професійної діяльності, водночас не відпускаючи його від себе назавсім.

Партикулярна сім'я індивідуалістична. Дитина отримує свободу і впізнає життя таким, яке вона є. Сам Сорокін вітає саме цей тип сім'ї. Нестійкий тип сім'ї, Сорокіну, формує особистість, яка йде від сім'ї, але й свободою своєю користується невміло, переводячи стрілки на державу. Воно замінює громаду, надаючи індивіду гарантії стійкості. Держава з таким типом сім'ї вразлива, вважає соціолог.

При цьому, на його думку, сім'я впливає на дитини протягом усього її життя, через звичаї та смаки, вірування та правила, симпатії та антипатії. Дане твердження цінне в справжньому дослідженні, оскільки в ньому

міститься один із пояснювальних механізмів спільного (батька – дитина) прийняття рішення про майбутню професію, цілком зрозумілий на тлі юного віку індивіда, який здійснює вибір спеціальності[12, с. 55-65].

Отже, можна зробити висновки що батьківський вплив відіграє дуже важливу роль у виборі майбутньої професії дитини та складається з різних факторів. Основними з них є наявність знань старшого покоління про професійних інтересах учнів, у тому числі і до робітничих професій; наявність уявлень батьків і матерів щодо змістовних мотивів вибору дитиною майбутньої професії; наявність знань батьків учнів про умови майбутньої професійної діяльності дітей; ставлення мам і тат до практичного досвіду трудової діяльності школярів; наявність бажання сприяти професійному зростанню дитини у процесі освоєння ним обраної професії; наявність уявлень батьків і матерів щодо можливостей школи професійної орієнтації учнів.

РОЗДІЛ 2. СІМЕЙНІ НАСТАНОВИ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

2.1. Емпірична модель дослідження професійного самовизначення молоді з урахуванням сімейних настанов як чинника

Вибірка складається зі студентів Херсонського державного університету. Всього взяли участь 159 осіб. З них 104 дівчинки та 55 хлопчиків.

Методи дослідження були обрані відповідно до завдань дослідження:

- 1) Вивчення теорій професійного самовизначення;
- 2) Дослідження особливостей професійного самовизначення молоді;
- 3) Виявлення відмінностей у критеріях професійної самостійності молоді;
- 4) Розгляд тенденції розвитку професійних нахилів у міні-групах;
- 5) Визначення зв'язку між комунікативними та організаторськими здібностями та вибором професії.

Вибірка методів включала:

Дослідження рівня професійного самовизначення:

Анкета «Особистий кар'єрний шлях» відображає думку випробуваного щодо окремих аспектів професійного самовизначення і є загальним ознайомленням з уявленнями студентів про трудову діяльність, методи управління роботою та перспективи професійного розвитку.

Основою методики «Особистий професійний шлях» є наступна компонентна схема, розроблена Е.А. Клімовим та доповнена ціннісно-моральними компонентами самовизначення О.П.Пряжнікова [13].

- 1) Усвідомлення необхідності подальшого професійного розвитку;
- 2) Виділення далекої професійної мети (мрії) і свого співвідношення з іншими важливими цілями в житті;
- 3) Знання обраних цілей: професій, навчальних закладів, місць роботи;

4) Уявлення про свої можливості та перешкоди, які можуть вплинути на досягнення цілей;

5) Продумування запасних варіантів (на випадок невдачі основного варіанту), щоб бути мобільним у ситуації, що склалася;

6) Початок практичної реалізації ЛПП. (особистий трудовий шлях).

Анкета «Особистий кар'єрний шлях» зазвичай слугує самостійним опитуванням ситуації студента, дані з якого можуть бути використані для профорієнтації. В анкеті використовується 16 відкритих запитань за відповідними компонентами схеми побудови особистої кар'єри.

Відповіді на запитання анкети зайняли першу частину дослідження. Час на заповнення становив 30 хвилин. Цього часу цілком вистачило, щоб скласти повну відповідь на кожне питання. Варто зазначити, що здебільшого запитання анкети дали студентам матеріал для роздумів. Предметом рефлексії був не лише кінцевий результат, а й шляхи досягнення цього, шлях, яким хоче пройти суб'єкт, а також об'єктивні та суб'єктивні ресурси, необхідні для цього.

Вивчення професійних нахилів:

На наш погляд, найбільш вдалим, науково впорядкованим і схематизованим методом визначення професійних нахилів є «Диференціально-діагностичний опитувальник» Клімова Е.А. В його основу покладено класифікацію професій, розроблену автором методики. В основу цієї класифікації автор поклав чотири ознаки, які характеризують усі існуючі професії. Це предмет (об'єкт) праці, мета роботи, знаряддя праці та умови праці [2].

Усі професії за класифікацією Е.А. Клімов може підрозділяється на п'ять видів в залежності від особливостей об'єкта праці:

1) «людина-природа». Найважливішим об'єктом праці є рослини, тварини або мікроорганізми

2) «Людина-технологія». Основним предметом роботи є технічні системи, матеріальні об'єкти, матеріали, види енергії

3) «людина-людина». Основним об'єктом праці є люди, групи, колективи, спільноти людей

4) «знак людини». Провідна тема твору - умовні знаки, - цифри, коди, природні чи штучні мови

5) «Людина-художній образ». Основним предметом твору є художні образи, умови їх побудови.

Ця методика дозволяє в ході дослідження визначити ступінь сформованості професійних нахилів студентів. А також проаналізувати відповідність виражених або помірно виражених професійних нахилів обраній професії та бажаним шкільним предметам, зазначеним в анкеті «Особистий шлях».

Як мотиваційний компонент для досліджуваних, те, що дані, отримані за допомогою методики «Диференційно-діагностичного опитувальника», можуть бути використані як критерій правильності майбутнього профільного напрямку формування юнаків – неправильності майбутнього. вибір.

Дослідження комунікативних та організаційних схильностей:

«Оцінка комунікативних та організаційних схильностей» В. В. Синявського та Б. А. Федодоришина. Метою діагностики є вимірювання рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей досліджуваних за певний період часу. Методика заснована на принципі рефлексії та оцінки суб'єктів за деякими характеристиками їх поведінки у різних ситуаціях (з якими випробуваний знайомий з власного досвіду). Відповіді суб'єкта засновані на самоспостереженні досвіду своєї поведінки в тій чи іншій ситуації [3].

Важливими професійними якостями є комунікабельність та організаторські здібності. З одного боку, вони необхідні для того, щоб мати місце в таких професіях, як вчителі, політики, менеджери тощо, одним словом, професіях типу «людина – людина». З іншого боку, вони необхідні для вертикального кар'єрного росту, тобто для просування до керівника відділу, керівника групи чи компанії тощо.

Вивчення міжособистісних стосунків у класі, групі:

Методика «Соціометрія» запропонована Дж. Морено. Ряд авторів виділяють соціометричне опитування в окрему категорію методів, поряд з опитуванням, спостереженням і експериментом. Але в кінцевому підсумку за методикою соціометрії він відноситься до анкетного методу, але ускладнюється процедурою обробки даних. Існує також декілька способів самостійної організації дослідження з урахуванням вікових особливостей групи або цілей дослідження. Незважаючи на різноманітність варіантів, є одна спільність етапів соціометричного дослідження [23].

Слід зазначити, що для даної методики важливий підготовчий етап впровадження. Він полягає у встановленні довірливих відносин між дослідником і піддослідними. Для створення необхідних умов присутніх ознайомили з цілями соціометричного дослідження та переконали, що результати потрібні виключно для статистичної обробки. Наступні кроки – збір і обробка даних.

Для дослідження міжособистісних взаємин у класі та групі нас цікавили такі показники: кількість позитивних виборів, кількість негативних виборів, і навіть розподіл учасників на міні-групи з урахуванням взаємних позитивних виборів.

І тому таблицю, аналогічну соціометричному бланку у першу сходинку вписуються прізвище та номер будь-якого члена групи, має взаємний вибір. У перший стовпець вписується його номер. Потім вписуються ті, хто перебуває у взаємному виборі з другим записаним, з третім тощо до тих пір, поки цей ланцюг не обривається. Далі формується наступна підгрупа. Те саме повторюється з будь-яким наступним, що має взаємні вибори, і таке інше. Останніми членами соціоматриці заносяться ті, хто має взаємних позитивних виборів [23].

Виділення мікро-груп у соціоматриці

№	Хто вибирає	Кого вибирає										
		1	4	7	11	9	8	3	5	6	10	2
1	Альона	X	*	*	*							
4	Єгор	*	X			*						
7	Тамара	*		X			*	*				
11	Катерина	*			X							
9	Ольга		*			X	*					
8	Леонід	+		*			X					
3	Дмитро			*			+	X	*			
5	Маріна							*	X	*		
6	Микола								*	X	+	
10	Олександр		+					+			X	*
2	Михайло						+				*	X

Мікрогрупи розташовані по діагоналі від верхнього лівого до нижнього правого кута таблиці. Їх кількість зазвичай становить від 2 до 7 осіб.

Вибрана батарея тестів дозволяє не тільки особисті знайомитись з кожним предметом за допомогою анкети, а й визначте основний напрямок професійних нахилів кожного окремо і в міні-групі. Крім того, завдяки отриманим результатам можна проаналізувати ступінь обізнаності студентів щодо майбутньої професії. Не менш цікавим є порівняння мотивації обраної професії серед молоді та юнаків. А також для подальшої професійної роботи необхідний аналіз виявлення можливостей, перешкод і конкретних заходів для реалізації студентами професійного плану.

Для вирішення завдань кількісного аналізу були використані наступні статистичні методи дослідження:

Контент-аналіз. Це формалізований метод дослідження текстової інформації, який полягає в переведенні досліджуваної інформації в кількісні показники та їх подальшій статистичній обробці. Суть методу контент-аналізу полягає у встановленні певних одиниць контенту, що підлягає дослідженню. Процедура розрахунку загалом подібна до стандартних

методів класифікації за вибраними групами. Використовується створення спеціальних таблиць, використання комп'ютерних програм і спеціальних формул [25].

Коефіцієнт різниці вираженості ознаки Манна-Уїтні. Тест використовується для порівняння неспоріднених або незалежних зразків, і ці зразки можуть бути взяті з тієї самої чи різних сукупностей. Таким чином, для окремих вибірок характерно те, що вони неминуче включають різних суб'єктів.

Для оцінки значущості відмінностей між непересічними вибірками використовується набір непараметричних критеріїв. Одним із найпоширеніших є критерій U. Цей критерій використовується для оцінки відмінностей у ступені вираженості ознаки для двох незалежних (непарних) вибірок. У цьому випадку зразки можуть відрізнятися кількістю предметів, які вони містять. [12, с. 102]

Критерій Н. Краскела-Уолліса. Критерій призначений для оцінки відмінностей між трьома, чотирма і т.д. одночасно. Проби за рівнем будь-якої ознаки. Це дозволяє побачити, що рівень атрибута змінюється під час переходу від групи до групи, але не показує напрямок цих змін. Усі індивідуальні значення ранжуються так, ніби вони є великою вибіркою. Потім усі індивідуальні значення повертаються до вихідних вибірок, а суми їх рангів обчислюються для кожної вибірки окремо. Якщо відмінності між вибірками є випадковими, рангові суми не відрізнятимуться істотно. Однак, якщо один із зразків має низькі значення рангу, інший високі значення, а третій середні значення, ми можемо використовувати критерій для виявлення цих відмінностей. [12, с. 105]

Односторонній дисперсійний аналіз. Дисперсійний аналіз, запропонований Р. Фішером, є статистичним методом, розробленим для виявлення впливу ряду окремих факторів на результати експериментів. Цей метод заснований на припущенні, що якщо на об'єкт (групу суб'єктів) впливають кілька незалежних факторів і їх вплив підсумовується, то загальну

дисперсію значень атрибутів, що характеризують об'єкт (групу суб'єктів), можна розкласти на сума дисперсій, які складаються в результаті впливу кожного окремого фактора, а також випадкових впливів (залишкове відхилення). Порівняння дисперсій, обумовлених впливом різних факторів, з випадковою (залишковою) дисперсією дозволяє оцінити значущість внеску кожного з факторів, тобто оцінити достовірність ці впливи. Ви можете використовувати односторонній дисперсійний аналіз, щоб показати ступінь впливу незалежних змінних [12, с. 179].

Вибір методів математичної статистики обумовлений завданнями дослідження. Поряд із зазначеними методами, застосовувалися також t-критерій Стюдента, коефіцієнт кореляції Пірсона. Відібрані методи показали вищі показники значущості, хоча вона спостерігалася і за інших варіантів дослідження. Математична обробка проводилася у програмі SPSS.

2.2. Аналіз емпіричного дослідження впливу сімейних настанов на професійні орієнтації молоді

Емпіричні дослідження професійного самовизначення в юнацькому віці були проведені відповідно до методик. Нижче наведено результати, отримані за всіма методиками.

Анкета «Особистий професійний шлях»

Розглянемо деякі відповіді питання анкети, які є найбільш інформативними для реалізації розв'язання завдань дослідження.

У табл. № 4 представлено розподіл усіх відповідей респондентів щодо «Ким би ви хотіли стати (за професією) через 10 років?»

Таблиця 2

Розподіл відповідей респондентів щодо статусу вибору професії
(на підставі анкети)n=159

Вік/ стать	17-18 лет		18-19 лет		19-22 лет	
	Ю	Ч	Ю	Ч	Ю	Ч

Статус респондента						
Не зробив вибір	44%	12%	0%	19%	17%	12%
Частково відповів	6%	29%	14%	29%	8%	10%
Зробив вибір	50%	59%	86%	52%	75%	78%

Примітка: (тут і далі):

Ю - юнаки Д – дівчата

У таблиці респонденти розподілені за статусом відповіді на вибір конкретної професії, віком і статтю. Відмінності можна спостерігати за всіма трьома критеріями.

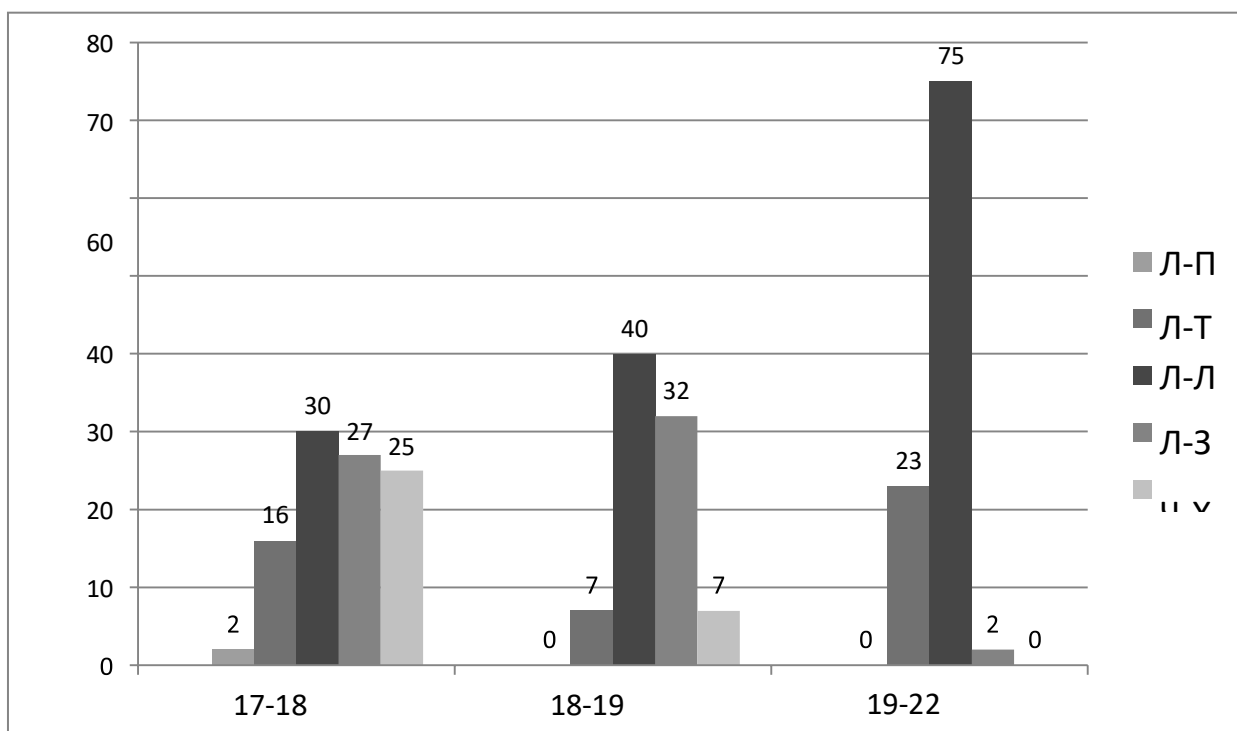
50% хлопців і 59% дівчат 17-18 років, 86% хлопців і 52%

Майбутню професію сьогодні обрали дівчата віком від 18 до 19 років та 75% хлопців і 78% дівчат віком від 19 до 22 років. Такий розподіл відповідає віковим особливостям у проблемі професійного самовизначення.

Респонденти, які вказали кілька різних професій, наприклад «журналіст, лінгвіст», отримали статус «частково обраний». Цей статус також надавався відповідям, у яких не вказувалася конкретна робота, а компанія, де вони хотіли б працювати в майбутньому, напр. завод, лабораторія, університет, школа, міністерство надзвичайних ситуацій тощо. Відповіді в останньому прикладі належать до категорії з 19 по 22.

Найбільше труднощів у виборі професії відчувають першокурсники, переважно хлопчики. Цю характеристику також визнає Головей Л.А. у своєму емпіричному дослідженні, що у віці 17-18 років вибір професії більш виражений серед дівчат, тоді як невизначеність вибору професії серед хлопців зростає у віці 18-19 років [8]. І всі вони спираються на точку зору та вибір батьків.

Цікавим був розподіл усіх позитивних відповідей на друге питання анкети за категоризацією професійних схильностей за Е.А Клімовим: «Людина – природа», «Людина – техніка», «Людина – людина», «Людина – знак» і «Людина – художній образ».

Малюнок 1. Розподіл респондентів на вибір професії (на підставі анкети), %

Примітка (тут і далі): Л-П - "людина - природа" Л-Т - "людина - техніка" Л-Ч - "людина - людина" Л-З - «людина – знак» Л-Х – «людина – художній образ».

Серед відповідей щодо категоризації професійних нахилів найбільший інтерес становлять школярі. Студенти на сьогоднішній день здобувають освіту у ВНЗ і більшість із них збираються працювати за спеціальністю (78%, 42 особи).

У ранньому юнацькому віці видно, що вибір професії представлений у всіх категоріях. Найбільшою популярністю користуються професії «людина – людина», найменшою – «людина – природа». Слід зазначити, що респонденти знаходять у віковому періоді, коли відбувається об'єднання пізнавальних та професійних інтересів. На запитання «У чому бачите сенс свого професійного життя?» за інструкцією респонденти не були обмежені у кількості відповідей. Деякі обмежилися однозначною відповіддю, хтось вважав за необхідне вказати дві чи три мотивації вибору професії. Усього

отримано 190 відповідей. Всі відповіді були рознесені на 5 підгруп із найбільш популярними думками.

Найбільшою популярністю серед молоді користується матеріальна мотивація та батьківська порада. Таку відповідь дали 43% респондентів 17-18 років і 47% респондентів 18-19 років. Можливо, це пов'язано з тим, що більшість студентів бачать свою майбутню роботу виключно як можливість незалежності та самостійності (згідно з анкетною). Це відповідає віковій потребі в автономії, незалежності, свободі та бажанні брати на себе права та обов'язки дорослої людини. На другому місці серед студентів – інтерес і самореалізація (18%). Третє – це повага та визнання, і лише четверте – допомога людям.

Серед студентів спостерігається тенденція до узгодження внутрішніх і зовнішніх мотивів вибору професії, що є найсприятливішою передумовою процесу професійного самовизначення. Студенти можуть побудувати наступну ієрархію мотивів. Перше місце – інтерес і самореалізація (33%), друге – матеріальна складова роботи (26%), третє – допомога людям (18%) і останнє – повага і визнання (9%).

Відповіді респондентів на запитання «Напишіть три найнезручніші моменти, пов'язані з вашою майбутньою роботою» були розділені на три категорії, у категорії «Знання» — відповіді, що описують ситуації, безпосередньо пов'язані з вашою роботою. Наприклад, висока відповідальність (лікар), висока фізична активність, травми (хореограф).

Неправильні відповіді потрапили в категорію «частково знає». Студенти категорії «частково» повідомляють про неприємні моменти, пов'язані з умовами праці, короткі канікули, непривітний персонал, навантаження тощо. У відповідях студентів наводяться причини, пов'язані з працевлаштуванням і конкуренцією на роботі.

З результатів методики, у молоді ступінь виразності професійних схильностей розподілилася таким чином:

1. «людина – людина» - 4,5;

2. «людина – техніка» - 4,11;
3. "людина - знак" - 3,97;
4. «людина – художній образ» – 3,5;
5. "людина - природа" - 3,36. Серед дівчат-підлітків:
 1. «людина – художній образ» – 5,38.
 2. «людина – людина» - 5,02
 3. «людина – природа» - 3,81
 4. «людина – знак» - 3,22
 5. «людина – техніка» - 2,41.

У респондентів, які зробили вибір професії, спостерігаються позитивні кореляційні зв'язки між збігами вибору професії та виразності професійних схильностей та професійними схильностями категорії «людина – людина», а також з повнотою відповідей на питання анкети: професійна мотивація респондента, знання про неприємні моменти дії задля досягнення своєї професійної мети. Негативні кореляційні зв'язки між збігами вибору професії та виразності професійних нахилів та професійними нахилами категорії «людина – природа».

Таким чином, на основі кореляційного аналізу можна припустити, що для даної вибірки властиво збіг професійних нахилів та вибір професії з категорії «людина – людина» та не властиво для категорії «людина – природа». Можна припустити, що збіг вибору професії та професійних нахилів більш властивий респондентам молодшого віку. Так само можна зробити припущення, що в цій вибірці вибір професії, який збігається з професійними нахилами, допомагає сформулювати коректний зміст майбутньої професійної діяльності, сформувати уявлення про всі аспекти професії, в тому числі і негативні, і вже робити дії для досягнення своїх цілей.

Ще однією гіпотезою емпіричного дослідження стало припущення про те, що в юнацькому віці існують взаємні зв'язки між професійними намірами і комунікативними якостями. Цю гіпотезу підтверджує позитивний

кореляційний зв'язок між комунікативними нахилами та професійними нахилами з категорії «людина – людина», що підтверджується теоретичними аспектами. Важливу роль у виборі професії відіграє для молоді думка батьків та їх сфера діяльності.

За результатами дослідження можна стверджувати, що гіпотеза про наявність зв'язку між показниками професійного самовизначення та груповою належністю частково підтвердилася. У деяких досліджуваних групах достовірні відмінності між міні-групами виявлені лише за професійними нахилами. Результати дослідження та тез з теоретичної частини, що в ранньому юнацькому віці відбувається поєднання пізнавальних і професійних інтересів учнів, посилюється зв'язок інтересів з індивідуально-психологічними особливостями особистості, дає підстави вважати, що учні об'єднуються в групи: відповідно до професійних нахилів. Отримані результати спонукають нас до подальших досліджень та вдосконалень.

Отже, в рамках аналізу отриманих даних ми провели якісне та кількісне дослідження, емпіричні завдання, які стояли перед нами, були вирішені.

ВИСНОВКИ

Встановлення батьків на виховання дітей В.С. Трохтій визначаються як готовність діяти тим чи іншим чином. Кожен із подружжя не тільки відображає дійсність, але та емоційно переживає її, осмислює та здійснює певні дії для засвоєння їх вимог у психіці дитини. Батьківські установки з погляду Р.В. Овчарової є одним із компонентів інтегральної психологічної структури батьківства і включають когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти.

Когнітивний аспект стосується знань та уявлень про репродуктивну норму суспільства, про розподіл батьківських ролей, він також включає реальний та ідеальний образ дитини. Емоційний компонент є сукупність поглядів, суджень, оцінок, а також домінуючий емоційний фон з реалізації батьківських установок та очікувань. Поведінковий аспект батьківських установок реалізується у репродуктивній поведінці у взаєминах партнерів, щодо батьків та стилі сімейного виховання.

У структурі батьківства автор виділяє батьківську позицію, як систему батьківських установок, очікувань та стосунків батьків до дитини. В основі батьківської позиції як вважає А.С. Співаковська лежить свідомо та несвідомо оцінка дитини. Важливим аспектом є вплив материнських установок на психічний розвиток дітей. За думку Д. Винникота, наука материнства виходить із власного досвіду на етапі новонародженості.

Становлення батьківської поведінки та установок закладається задовго до народження дитини. С. Фанти, М. Марконе, Д. Майєрс вважають, що початок розвитку майбутнього ставлення матері до дитини закладається внутрішньоутробно на основі перших емоційних конфліктів матері з плодом

та у дитячому віці. С. Броді виділила чотири типи материнських стосунків до дитини.

Вибірка складається зі студентів Херсонського державного університету. Всього взяли участь 159 осіб. З них 104 дівчинки та 55 хлопчиків.

Методи дослідження були обрані відповідно до завдань дослідження:

- 1) Вивчення теорій професійного самовизначення;
- 2) Дослідження особливостей професійного самовизначення молоді;
- 3) Виявлення відмінностей у критеріях професійної самостійності молоді;
- 4) Розгляд тенденції розвитку професійних нахилів у міні-групах;
- 5) Визначення зв'язку між комунікативними та організаторськими здібностями та вибором професії.

За результатами дослідження встановили, що найбільшою популярністю серед молоді користується матеріальна мотивація та батьківська порада. Таку відповідь дали 43% респондентів 17-18 років і 47% респондентів 18-19 років.

Гіпотезою емпіричного дослідження стало припущення про те, що в юнацькому віці існують взаємні зв'язки між професійними намірами і комунікативними якостями. Цю гіпотезу підтверджує позитивний кореляційний зв'язок між комунікативними нахилами та професійними нахилами з категорії «людина – людина», що підтверджується теоретичними аспектами. Важливу роль у виборі професії відіграє для молоді думка батьків та їх сфера діяльності.

Отже, за даним дослідженням було встановлено, що лише в ранньому віковому періоді сімейні настанови відіграють роль у професійній орієнтації. В той час як у безпосередній юності-студенти опираються на незалежність та самостійність.

Отримані результати спонукають нас до подальших досліджень та вдосконалень.

Отже, в рамках аналізу отриманих даних ми провели якісне та кількісне дослідження, емпіричні завдання, які стояли перед нами, були вирішені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Александрова М. Д. Проблеми соціальної і психологічної геронтології.- Л., 1974. - 243 с.
2. Алексєєва В. І. Місія соціального педагога //Соціальна робота. - 2005. - №12 - С.16-20.
3. Алішев Н.В. Загальні основи побудови дослідження // Профорієнтація і профвідбір молоді на робочі професії/ Під ред. Н. С. Алішева. -М., 1987. - 167 с.
4. Головаха Е. І. Життєва перспектива і професійне самовизначення молоді./ АН УССР/, ін-т філософії. - Київ, 1986. - 142 с.
5. Гончаренко Т. Профорієнтаційна робота психолога : Метод., посібник /Упоряд., Л. Царенко.- К.: Шкільний світ, 2000.
6. Даниленко, М. Профорієнтація для випускників : тренінг М. Даниленко. Психолог. 2009. Верес. (П№ 36). С. 20–22.
7. Джура О. Д. Освіта в системі факторів професійного самовизначення особистості: Автореф. дис.... канд. філос. наук. 09.00.03. - Київ, 2004. - 19 с.
8. Карпенко Г. В. Психологія праці та вибір професії : навч.-метод. посіб. : [для студ. вищ. навч. закл.] Г. В. Карпенко. Суми Унів. книга, 2008. 167 с.
9. Карпіловська С. Я., Мітельман Р.Й., Синявський В.В. Основи професіографії: Навч. посібник.-К.: МАУП, 1997. -148 с.
10. Каспрік Н. М. Профорієнтаційна робота в закладах профтехосвіти: метод. посіб. для керівників та пед. працівників закл. проф.-техн. освіти. Каспрік Н. М.; Наук.-метод. центр проф.-техн. освіти та підвищ.

кваліфікації інж.-пед. працівників у Хмельниц. обл. Хмельницький, 2006. 59 с.

11. Коропецька О. М. Профорієнтація та профпідбір : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] О. М. Коропецька ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ , 2005.234 с.

12. Кремінь В. Про функції сучасної освіти в контексті цивілізаційних змін. Директор школи, ліцею, гімназії. - 2007. - №3 - С.34-41.

13. Кузьміна Н. В. Педагогічна майстерність вчителя як чинник розвитку здібностей вихованців. Питання психології. - 1984. - №1. - С. 20 - 27.

14. Кузьмінський А. І. Педагогіка : Підруч.- К., 2007. 447 с.

15. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. - К.: Радянська школа, 1994. -№ I - С. 20.

16. Массанов А. В, Психологическая готовность школьников к профессиональному самоопределению. - Одесса: ПНЦ АПН України, 2004. - 99с.

17. Мельник О. В. Зміст, форми та методи профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання : наук.-метод. посіб. для вчителів [Мельник О. В.] ; АПН України, Ін-т проблем виховання АПН України. К. Мегапринт, 2008. – 74 с.

18. Михайлюк Т. Місто батьківських професій : година спілкування : 8- й кл. Тамара Михайлюк. Сіл. школа України. 2007. Листоп. (№ 11). С. 39–41.

19. Новак О.І., Вачевський М.В., Тименко М.П. Економічне виховання як основа формування готовності учнівської молоді до самостійної трудової діяльності. - К.: Інститут педагогіки АПН України, 1997.

20. Побірченко Н. Профорієнтація в школі: нові освітні позиції і програми // Директор школи, ліцею, гімназії.- 2007.- №38- С. 3-31.

21. Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: наук.-метод. посіб. Вип.1. АПН України, Ін-т проблем виховання; [за ред. О.В.Мельника]. К. Четверта хвиля, 2009. 230с.
22. Професійне самовизначення старшокласників: Метод., посібник. Упоряд. Л. Шелестова. -К.: Шкільн. Світ, 2006.
23. Профорієнтаційна робота психолога [упоряд. Т. Гончаренко]. К. Шкільн. світ, 2007. 127 с.
24. С. А. Сиданич. Вихов. робота в школі. 2008. № 10. С. 40–47.
25. Скиба М. Є. Теорія і практика професійно-орієнтаційної роботи з молоддю : навч. посіб. / М. Є. Скиба, О. М. Коханко. Хмельницький : ХНУ, 2007. 322 с.
26. Фіцула М. М. Педагогіка.-К.: Академія, 2000.
27. Юпітов А.В. Проблематика і особливості психологічного консультування у ВНЗ. Запит. психол. 1995. № 4. С. 50-56.

ДОДАТОК А

Додаток 1

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Шевчук Діана Юрївна
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету,
УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї
академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету

та особистій власності інших студентів та/або працівників;
– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

20.09.2014
(дата)

(підпис)

Діана Шлевуш
(ім'я, прізвище)